

FREDESBORG
KOMMUNE

Kortlægning af kulturmiljøer

2014

01: Slotsbyen

FRIKOMMUNE
-FRISAT OFFENTLIG SEKTOR

Kolofon

Udgivet November 2014

Udgivet af

Fredensborg Kommune
Center for Plan og Miljø
Fredensborg Kommune
Egevangen 3B | 2980 Kokkedal

www.fredensborg.dk

Udarbejdet af

COWI A/S og NIRAS A/S

Kortlagte kulturmiljøer 2014

- 01 - Slotsbyen
- 02 - Asminderød
- 03 - Gl. Humlebæk og Gl. Humlebæk Havn
- 04 - Krogerup
- 05 - Gl. Strandvej/Kystvej
- 06 - Humlebæk Stationsområde
- 07 - Studiebyen i Humlebæk
- 08 - Sletten
- 09 - Nivaagaard og teglværkerne
- 10 - Bebyggelse ved Nivå Station og villakvarteret ved Vinkelvej
- 11 - Nivåvænge og Åtoften
- 12 - Brønsholmsdal og Egedal
- 13 - Jellerød Parkvej
- 14 - Et udsnit af Kokkedal
- 15 - Grønholt
- 16 - Langstrup
- 17 - Gunderød
- 18 - Karlebo inkl. ejerlav
- 19 - Kongevejen
- 20 - Parforcevejene

Indholdsfortegnelse:

Hvad er SAVE?	3
Hvad er kortlægning af kulturmiljøer?	3
Kort over afgrænsning af kulturmiljøet Slotsbyen.....	4
Identifikation	5
Bærende værdier og sårbarhed	5
Natur/kulturgrundlag	6
Udviklingshistorie.....	7
Rumlige og arkitektoniske hovedtræk	8

Hvad er SAVE?

SAVE (Survey of Architectural Values in the Environment) er en metode til at kortlægge, registrere og vurdere bevaringsværdier i bymiljøer og bygninger. Den engelske titel illustrerer, at systemet blev udviklet som en almen byarkitektonisk undersøgelsesmetode, der også kunne finde anvendelse uden for landets grænser. Udviklingen af SAVE-systemet blev igangsat af Planstyrelsen i 1987 med forsøgsregistrering i Præstø, Suså og Fladså kommuner og fortsættelse i 1988 i Roskilde, Nakskov og Esbjerg kommuner. På baggrund af disse forsøg udvikledes det egentlige SAVE-system, der blev taget i brug i 1991 og efterfulgt af den første SAVE-vejledning fra 1992.

SAVE-systemet blev udviklet for at kortlægge bygninger og bymiljøer i en hel kommune ad gangen. Det vil sige en vurdering af alle enkeltbygninger opført før 1940 samt en registrering af bebyggede miljøer i byen og på landet, de såkaldte bebyggede strukturer. Formålet med SAVE-undersøgelserne var at danne grundlag for, at bevaringsværdierne kunne optages i lokalplaner og kommuneplaner. Og gennem atlasarbejdet, at skabe bred forståelse for kommunens byarkitektoniske kvaliteter hos borgere, foreninger, politikere og embedsfolk.

Hvad er kortlægning af kulturmiljøer?

Formålet med SAVE-kortlægning af de bebyggede strukturer/kulturmiljøer, er at etablere et grundlag for lokalplanlægning eller anden helhedsorienteret områdeplanlægning, der tager udgangspunkt i de eksisterende landskabelige, kulturhistoriske og arkitektoniske kvaliteter og i de enkelte bebyggelsesmiljøers karakter eller særpræg.

Begrebet "bebygget struktur" dækker over sammenhængende bebyggelser, der kan rumme en eller flere delstrukturer – fra købstæder, forstæder, landsbyer, stationsbyer, husmandsudstyknings-, stok- og rækkehusbebyggelser til herregårds- og industrianlæg og havneområder. Kortlægningen af de bebyggede strukturers kvaliteter sker efter en overordnet systematik, som er beskrevet i Kulturarvsstyrelsens vejledning for 'SAVE, Kortlægning og registrering af bymiljøers og bygningers bevaringsværdi'.

FREDENSBORG
KOMMUNE

Kejserens hus

Kig til "Kejserens hus"

Vandtårn

Slotsbyen

Signaturforklaring:

- Kig, sigtelinje
- Udsigt, vue
- Markant rumskabende bebyg.
- Bebyggelsesmønster
- Enkeltstående træ
- Trærække, allé
- Grøn struktur
- Betydende byrum
- Betydende grønt rum
- Kulturmiljøafgrænsning

Kortet er ikke målfast © Fredensborg Kommune

Identifikation

Navn: Slotsbyen Fredensborg
Tema: Kongernes Nordsjælland
Periode: 1722-1870

Fortælling:

Slotsbyen fortæller historien om den by der - til dels på trods af kongens ønske - voksede op som følge af opførelsen af Fredensborg Slot og kongens brug af slottet som residens. Denne særlige historie afspejler sig blandt andet i den særegne kombination af planlagte og regulerede træk med selvgroede lommer. Området afspejler væksten fra at være en ren bebyggelse knyttet til slottet til en by i sig selv - sågar med eget tinghus.

Afgrænsning:

Området er søgt afgrænset, så det afspejler den intakte bystruktur, der er bevaret, frem til byen blev stationsby med etableringen af Nordbanen mellem Hillerød og Helsingør i 1864.

Enkelte byområder er ændret så omfattende i nyere tid, at de er udeladt af afgrænsningen.

Bærende værdier og sårbarhed

Bærende værdier beskriver de grundlæggende strukturer, som skal bevares, for at områdets karakter og fortælling kan sikres.

De bærende værdier omfatter i første række den bevarede hovedstruktur bestående af Slotsgade, Jernbanegade og Bagerstræde samt Kronprinsens Vej og Kejserens Vej, det grønne område omkring Langedam samt den senere Tingvej.

Særligt skal den visuelle sammenhæng mellem byen og Fredensborg Slot fremhæves. Den er særligt stærk i Slotsgade, men genfindes desuden en række steder i byen.

I anden række bebyggelsens karakter i de forskellige områder: fritliggende huse og villaer langs Slotsgade, facadebebyggelse i flere etager langs Jernbanegade, den selvgroede, tætte bebyggelse langs Bagerstræde og den særlige kombination af herskabsvillaer, pensionater og huse ved Kronprinsens Vej og Kejserens Vej.

Hertil rummer området en række væsentlige bygninger, især i Slotsgade, men også Kejserens Villa, den tidligere biograf ved Langedam, Tinghuset og Vandtårnet er væsentlige for byens karakter og fortælling.

Slotsgade er Fredensborgs *raison d'être* og omdrejningspunkt. Slottets arkitektur udnytter dygtigt terrænet, så man på afstand bare ser selve slotsbygningen.

Natur/kulturgrundlag

Sårbarhed:

Sårbarhed beskriver ændringer, som umiddelbart vil være sandsynlige i området, og som vil skade de bærende værdier.

Strukturen i området er i det store velbevaret, men der er dog gennemført et gadegennembrud nord om Jernbanegade (Rosingsvej), der svækker oplevelsen noget, ligesom baggårde og haver på en strækning syd for Jernbanegade er omdannet til parkeringsplads, og bryder med den etablerede bystruktur.

Det er derfor vigtigt at fastholde og eventuelt tilbageføre den oprindelige struktur.

Herudover er den væsentligste trussel, at nyt byggeri erstatter ældre huse. De nye bygninger, der er etableret i og omkring bymidten, har typisk en markant anden skala end de tidligere huse og det medvirker i høj grad til at ændre bybilledet.

Fredensborg Centrum!

Gadegennembrud og arkitektur der ikke er indpasset i skala og karakter skæmmer nogen steder bybilledet.

Beskriver det grundlag, som kulturmiljøet er opstået i (for landsbyer o.lign. vil det være naturgrundlaget, mens det for eksempelvis forstadsområder o.lign. vil være den forudgående bebyggelsesmæssige kontekst).

Området ligger i et morænelandskab ned mod Esum Sø. Jordbunden er overvejende gruset, og området har haft karakter af en blanding mellem skov og overdrev.

Fredensborg Slot er opført hvor Ladegården Østrup lå, mens slotsbyen hovedsageligt ligger på jorde, der fungerede som overdrev for bønderne i Asminderød.

Hovedparten af området lå således som skov inden opførelsen af byen, og på Videnskabernes Selskabs kort er byen fortsat omgivet af skov til alle sider.

Udsnit af Videnskabernes Selskabs kort. Fredensborg Slot og by ses omgivet af skov, men sydøst for byen er terrænet domineret af landbrugsland.

Udviklingshistorie

Beskriver i hovedtræk den udvikling som har ledt frem til kulturmiljøets nuværende fremtræden, med fokus på de aspekter, som har betydning for den fysiske og strukturelle udvikling.

En udtømmende beskrivelse af Fredensborgs Historie kan læses i bogen "Fra Fredensborg" af Claus Bitsch Ellekær Madsen. Her skal alene de store linjer slås an, som ramme om vurderingen af stedets kvaliteter som kulturmiljø.

Da kong Frederik IV i 1719-22 opførte Fredensborg Slot i stedet for ladegården Østrup, var det egentlig ikke planen at der skulle opstå en by omkring slottet. Tværtimod henviste kongen håndværkere og soldater til i stedet at bo i den nærliggende landsby Asminderød.

Men allerede umiddelbart efter færdiggørelsen af slottet påbegyndtes opførelsen af Store Kro og Rejsestalden, da behovet for indkvartering af såvel kongens administration som gæster på slottet blev åbenbart. Lavningen sydøst for slottet blev bebygget med funktionsbygninger som marketenderi, bageri og kuskeboliger, langs den gamle indfaldsvej fra Helsingør (i dag Jernbanegade).

Omkring 1730 kom de første huse i Slotsgade til, efter særlig tilladelse fra Kongen, og omkring midten af århundredet begyndte udviklingen for alvor at tage fart, i takt med at hofembedsmænd og kunstnere med tilknytning til hoffet flyttede til byen og opførte boliger i Slotsgade og Jernbanegade, og håndværkere og handlende etablerede sig i Jernbanegade og Bagerstræde.

Fra slutningen af århundredet ophørte kongefamilien med at bruge slottet som fast residens, og derved gik byens udvikling stort set i stå. Først i anden halvdel af 1800-tallet, hvor kongerne igen begyndte at tage ophold på slottet, samtidig med at nordbanen blev etableret i 1864, begyndte udviklingen igen for alvor. Kort før var byen blevet hovedsæde for Kronborg Østre Birk, og Tinghuset blev opført i 1857.

Omkring år 1900 var den ældste del af byen i det store og hele udbygget, afsluttende med opførelsen af det markante vandtårn og rådhuset fra 1905.

I 1964 blev en ny "moderne" byplan vedtaget, som medførte en del nedrivninger og opførelsen af Fredensborg Midtpunkt, samt etableringen af parkeringspladser og adgangsveje nord og syd for Jernbanegade.

Den gamle biograf i det grønne stræk ved Langedam er et eksempel på hvordan slotsbyen ændrer karakter og optager stationsbyens funktioner - men indpasset i den karakteristiske bystruktur.

Ca. 1940

Ca. 2001

Bykort fra henholdsvis ca 1940 og 2001 viser, hvordan der er lavet gadegennembrud og store parkeringsarealer nord og syd for Jernbanegade. Kilde: Geodatastyrelsen.

Rumlige og arkitektoniske hovedtræk

Byrummene i Fredensborg afspejler på mange måder den delvis ufrivillige og på sin vis snublende byudviklingsproces.

De primære gaderum Slotsgade og Jernbanegade fremstår med hver sin distinkte karakter, mens områderne omkring Bagerstræde, Kronprinsensvej/Kejserens Vej og i nogen grad Tinghusvej har deres egen, selvgroede karakter.

Byens hovedakse er uden tvivl Slotsgade, den oprindelige indfaldsvej fra Hillerød og København. Gaden leder i et snorlige forløb direkte til Fredensborg Slot, der ligger som fikspunkt for enden af gaden. Gaden er kantet med allétræer, og det betyder at kigget mod slottet først og fremmest er præget af det grønne, mens bebyggelsen langs vejen kommer i anden række. Ser man til siderne afsløres en varieret bebyggelse, overvejende af fritliggende villaer og huse trukket lidt tilbage fra vejen. Enkelte bygninger ligger dog tættere til gaden.

Jernbanegade er derimod præget af højere, sammenbygget bebyggelse i gadelinjen. Også denne gade er snorlige. Tættest på slottet er bebyggelsen mere spredt, men hen over bakketoppen bliver den tæt og urban. Generelt er der en god sammenhæng i bebyggelsens skala, men enkelte nye byggerier sprænger skalaen med lange, monotone facader.

Kvarteret omkring Kronprinsensvej og Kejserens vej er blandt de mest unikke i byen. Tættest på slotsparken ligger en række statelige villaer, mens bebyggelsen langs Kronprinsensvej nærmest har landsbykarakter, med enkle længehuse med frontkvist i en tæt struktur.

Samme karakter har bebyggelsen på toppen af Bagerstræde, der også fremstår med en selvgroet landsbykarakter og tæt, oplevelsesrig bebyggelse i de snoede gaderum.

Tinghusvej fremstår nærmest som en samling af forskellige monumentale offentlige bygninger: Rådhus og vandtårn fra 1906, asylet fra 1824 med udvidelsen fra 1866, og det fine Tinghus fra 1857 der ligger som point de vue for enden af vejen. Indimellem disse er den gamle Ole Udriders gård fra 1760 bevaret. Tinghusets placering, og anvendelsen af allétræer frem mod det, kan nærmest ses som en gentagelse af motivet fra Slotsgade og Fredensborg Slot, omend i mindre skala.

Bebyggelsen i Slotsgade er forskelligartet, men mange af husene er længehuse med frontkvist og de fleste fint detaljerede. Kun enkelte huse - som nederst - skiller sig helt ud fra typologien og forstyrrer det ellers harmoniske gadebillede

Jernbanegade fremstår urban med sammenbygget bebyggelse i 1½-5 etager. Bebyggelsen er trods enkelte nyere huse der bryder skalaen, overvejende homogen. På bagsiden af gaden er der både mod nord og syd lavet gadegennembrud, hvor bystrukturen bliver diffus og sammenhængene mindre klare.

Både Kronprinsensgade og Bagergade har en mere selvgroet, landsbyagtig karakter end de mere bymæssige hovedstrøg Slotsgade og Jernbanegade

Tinghuset ligger som point de vue for enden af Tingvej.

Fine villaer på Keiserens Vej lige ved Slotsparken. Øverst Keiserens villa.